

Tézisek irodalomról, bölcseletről és ideológiáról

Kultúránk irodalomcentrikus: ez tény, ez van. Hogy irodalmunk bölcseletileg vérszegény: erre hívja fel Gáll Ernő a figyelmet — véleményünk szerint jogosan.

1. Kultúránk irodalomcentrikus, mert az irodalom az anyanyelv hordozója, az anyanyelv az irodalomban szólal meg a legközvetlenebbül. A nemzetiségi kultúra mindig elsősorban az anyanyelv kifejeződése, illetve a kultúra az anyanyelv önkifejeződése.

2. Bölcseleti megalapozottsága a nyelvben meghúzódó népi bölcsességben, nem a filozófiában van. A filozófia nem tartozik a nyelvi kultúra körébe; a filozófia nem népi reflex, a filozófia nem spontán önkifejeződés, ennek még csak hordozója sem lehet.

3. A filozófia — általánosítás: az objektív igazságok teljes rendszeréből kiinduló általánosítás. Totalitásmodell.

4. Az átélt és most-élt élet nem lehet a filozófia kiindulópontja: a konkrét élet csak ideológiát, „életfilozófiát” képes önmagából kitermelni. Az ideológia: nem filozófia. A filozófia ideológia *is*, de nem csak az. Az itt és most mellett a filozófia a végtelen világ totalitásmodellje.

5. Az ideológia aktivitás-modellje az *itt és most*, a filozófia aktivitás-modellje perspektívikus.

6. Az irodalom az ideologikus aktivitás-modellt hordozza akkor, ha bölcseleti alapja a nyelvben kifejeződő ösztönös-népi elem tudata, illetve ennek megfogalmazott formája.

7. Az ilyen irodalom tehát filozófiaellenes: a totalitás-modellt mint spekulációt veti el, a filozófiai aktivitás-modellt mint a felelősség-vállalás hiányát kezeli.

8. Az ilyen irodalom nem sugall többet, mint amennyit mond. Az ilyen irodalom csak szimbólumig képes eljutni, a valóságot szimbolikusan ábrázolja, mert a valóságban az „itt és most” szimbólumát látja. Szimbóluma tehát allúzió: utalás, átlátszó valóság-megfordítás, szimbólumellenes szimbólum.

9. Az ilyen irodalom elveszejtí a metaforát: az összkép sugallata hiányzik, az itt és most-ból *kiinduló*, a tendenciák irányában rendezett szimbólumokból kialakuló összkép. Az irodalomcentrizmus irodalma: metafora nélküli, sokszor metafora-ellenes irodalom.

10. A metafora: a konkrét totalitás kifejeződése. A filozófia az elvont totalitás kifejezése. A kettő közötti átmenet, a közlekedés, a kapcsolat eszköze: a tudományos világkép.

11. A tudományos világkép a nyelvi kultúrán kívül nem töltheti be az összekötő szerepét: az irodalmi tudat és a filozófiai tudat egymástól elszigetelten önmagát szegényíti nélküle. Az irodalom a metaforán innen, a filozófia az „itt és most”-on túl futja be pályáját. Az irodalom képtelen sugallni, a filozófia képtelen a jelenvalóságot megérteni. Az egyik vérszegény, a másik aktivitásidegen.

12. Irodalmunkat bölcseletileg megalapozni nem lehet: irodalmunkat egy olyan nyelviség kifejeződésévé kell tenni, amely már asszimilálta a tudományos világképet, és csak akkor lehet bölcseletileg „megalapozni”.

13. Nyelvünk nem szakkifejezések elsajátításával asszimilálja a tudományos világképet. A szakkifejezés csak eszköz. Nem feltétlenül „tartalmas” eszköz.

14. Nyelvünk természettudományos kultúrát hordoz, ha természetes módon indul ki a nagy tudományos eredmények bölcseleti következményeiből.

15. Természetes módon: szókincsén és mondat szerkesztésén túl a nyelv egy életközegben mozog: ez az életközeg lehet az élet közvetlen közege és lehet az emberek teremtette tudomány közvetett közege. A nyelv ebben a közvetett közegben is természetes módon kell hogy mozogjon.

16. El kell sajátítani a tudományok eredményeit: bölcséletileg kell asszimilálni a tudományok tanulságait: anyanyelvünkön kell elsajátítani az élet közvetett közegét.

17. Bölcséletileg asszimilálni: filozófiai világkép birtokában tudatosan elsajátítani. Sorrendben: korszerű marxista világképet tudni és bölcséletileg asszimilálni.

18. Korszerű-marxista világkép viszont elképzelhetetlen a tudományos eredmények asszimilációja nélkül. Csakhogy ezt az asszimilációt elvégzi — folyamatosan-fokozatosan a filozófia. At kell venni, meg kell tanulni ezt a világképet, amely az első lépés a tudományos világkép asszimilációjában. A már birtokolt filozófia lehetővé teszi a tudományos világkép elsajátítását.

19. Kultúránk irodalomcentrikus: egyoldalú; és hibája nem irodalomcentrikussága, hanem egyoldalúsága. Nyelvi közege bármilyen leleményes is legyen — szintén egyoldalú. Irodalmunk még csak nem is valóságirodalom, mert nem talál utat sem a tudomány, sem a filozófia felé. Ideologikus irodalom. Kisajátítja a kultúra egészét: pedig egyoldalú.

20. Erről gyakran nem tehet és gyakran ki is akar törni helyzetéből. A kitörés kísérleteit a valóság felé is, a metafora felé is támogatni kell. De: az irodalom önmagától a nemzetiségi kultúra problémáit megoldani nem tudja. Csak a „fehér foltokat“ színezi be: a filozófiai tudat és a tudományos világkép gyengeségeit kompenzálja. A feladat: e gyengeségek megszüntetése.

21. Reagálásunk kategorikus nyelve nem jelenti azt, hogy gondolatmenetünket csalhatatlannak véljük. Csak az irodalom csalhatatlan; ha nincs más — mint irodalom.

Bretter György

Mi is az a központúság?

Hibáztatjuk az egyoldalú irodalomközpontúságot, általánosabb művelődési centrizmust sürgetünk bölcséleti és társadalomtudományi alátámasztással, s minél szélesebb gyűrűkben kereng az eszmei vita, annál több igényt dobunk be a szükségelt önismeret és öntudat követelményeként. Egyet azonban máris tisztázhatunk: ameddig a gondolkozási vagy kifejezési központ, a közvélemény-mag mikéntiségéről, ilyen vagy olyan fogyatékoságáról beszélünk, valójában még csak felületileg kezeljük a témát, mondhatnám: kívülről próbálgatjuk megközelíteni. A dolog mélyére csak akkor jutunk, ha nem is a központúság formáit, hanem magát a központúságot mint következményt és szükségletet kezdjük elemezni.

Ezzel máris az irodalomközpontúság eredetét hozzuk előtérbe a jelenség kritikája helyett. A romániai magyar irodalom központi volta a napi életben, előtérbe helyezettsége, feltűnő divatja semmi esetre sem véletlen torzulás, még csak szerkesztői-kiadói egyoldalúság sem, hanem egy társadalomtörténeti szerep, melyet az irodalom — egyelőre — más művelődési, sőt közügyi kategóriák helyett is betölt. Valljuk be: irodalmunkban élünk, lélegzünk, nyújtózkodunk, foglalunk állást, kísérletezünk és tervezünk, hol az őszönösség játékos összefüggéstelenségében, hol egy szintetizáló, rendet sugalmazó, tartalmi és formai javításokkal élő, a szerepet dramaturgiaiilag elosztó-beosztó tudatosságban (itt végeznek az egész romániai magyarság közületét számbavevő programozást kritikussaink és szerkesztőink, no meg az írók is egymás közt ki-kirobbanó vitáikkal). A jelenség nyilvánvalóan onnan származik, hogy — mint már a két világháború közt is — haladó íróink, irodalmi szerkesztőink, irodalompolitikussaink határozottan vállalták a teljes emberség kibontását tájunk, nyelvünk, helyzetünk lehetőségei közt: ők ápolták a nemzetiség minden egyes tagjának, csoportosulásának s magának az egésznek is cselekvő önkifejezését, alkotó közületiségét és bekapcsolását az ország-egészsébe.

Az más kérdés, hogy az irodalom ezt a csoport-szociológiai funkciót hogyan és meddig tudja ellátni. Bizonyára csak annyiban, amennyiben olvasóin és hallgatóin át van tömeghatása. Nos, nem kétséges — és ma innen az elégedetlenségünk —, hogy az olvasók és a hallgatók száma ezelőtt még kevésbé, de még ma sem azonos a romániai magyarság számával, hanem bizony annak csak egy szűkebb rétegét, irodalombarát köreit jelenti, még akkor is, ha beszámítjuk a színház, rádió s újabban a televízió közönségét.

Akik a romániai magyarság régebben nemzeti kisebbségként, ma egyenrangú nemzetiségként felfogott egészét demokratikusan, vagyis a dolgozó tömegek felől képviselték, köztük maguk az írók, sohasem elégedtek meg az irodalomközpontúsággal, s valójában nemcsak az irodalmon át, de a bölcsélet, társadalomtan s egyéb tudományosság vagy a politikum, sőt az igazán reális gazdasági szervezkedés eszközeivel is arra törekedtek, hogy Románia magyar lakossága a nemzetiségi lét minden meghatározó tényezőjével és tulajdonságával együtt kapcsolódjék be az ország közéletébe és a nagyvilágba. Polgári haladó, népi és munkásmozgalmi szándékok egyaránt keresték a múltban is egy kellő gazdasági-közügyi-művelődési összefüggérendszer kialakítását, s éppen a marx-lenini párt tudományosságára támaszkodó MADOSZ, a Magyar Dolgozók Szövetsége, váltotta ki először a romániai magyarság egységese „önösszeszedésének” megvalósulását az 1937-es Vásárhelyi Találkozón, ahol és amikor a hazai magyar tömegeknek a román néppel való együttélése és egymásrautaltsága jutott reális kifejezésre.

A polgári világ a maga ellentmondásai közt hamar elvetélte a már nemcsak irodalmi, hanem általános társadalmi-művelődési központúságot, s csak a felszabadulás után, a népi demokráciában járulhatott hozzá ez a felfogás és szervezettség a szocialista építésben való részvétel nemzetiségi tudatának teljes érvényű alakításához. A szocialista fejlődés gyors üteme, mely kiragadta az egész ország lakosságát régi elmaradottságából, átmenetileg a közöset toltá mindenütt előtérbe, amióta azonban az új társadalom konszolidációja megint lehetővé teszi a nemzeti és nemzetiségi sajátosságok nagyobb figyelembevételét, természetesen előállt újólág mindaz a munkamegosztás, mely sajátos feladatokat ró a társadalom-össz jellegzetes külön-csoportjaira, kis-közösségeire, így a honi magyar nemzetiségre is. A szocializmus természetéből következik, hogy az egész és a sokféle rész, az ország és a nemzet vagy többféle nemzetiség közösen és egymás közt is dialektikus egységet, elszakíthatatlan struktúrát alkot a hazának érzett és vállalt (mert annak érezhető és vállalható) államban, s ugyanakkor a szocialista államiság mélyen emberséges funkcióihoz tartozik a részes elemek — így a magyar nemzetiségű lakosság — különleges kérdéseinek felkarolása, szükségleteinek kielégítése is.

Hazai magyar tematika van: történelmi, társadalmi is, nemcsak irodalmi-művészeti, de ezt a tematikát nem magába sorvadoán, nem elszigetelve kell felidobnunk, megvizsgálunk és közcélra fordítanunk, hanem állami integrációjában, abban az élő-nagy szerkezeti egységben, melynek a román nép mellett — családilag — mi is része vagyunk. Helyünk van minden országos intézményben, s első-sorban rajtunk múlik, hogyan élünk itt lehetőségeinkkel, vagyis miképpen vesszük igénybe mindazt, amit a nemzeti egyenlőség számunkra a további fejlődésben is biztosít.

Nem hiszem, hogy a szépirodalmi központúság kiszélesítése tudományos és köz-irodalmi központúságra, vagyis a bölcsélet és társadalomtudomány (s más tudományos kategóriák) bevonása a szocialista nemzetiségi tudat korszerű formálásába elegendő volna magának a nemzetiségi fejlődésnek a biztosítására, hiszen még mindig irodalomközpontúságról lenne szó, csak már nem a szűkebb szépirodalmiság, hanem egy általánosabb írásbeliség értelmében. Ma, a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon szerkesztése közben, eldőlt már a vita, hogy irodalmiságon együtt értjük a szépirodalmat a publicisztikával és a tudományos közléssel (akár szakmai, akár népszerűsítő fokon). Mindennek az írásbeliségnek igazi szerepe lévén a népszolgálat, logikailag világos, hogy sem a szép-, sem a köz- vagy tudományos irodalom nem hordozhatja központilag az egész magyar tematika terhét, legfeljebb a maga síkján és a maga eszközeivel fejezi ki, bírálja, ösztökéli a szocialista közösséget e tematika vállalására. Az irodalom nem maga a nemzetiség, hanem annak egyik megnyilvánulása, talpukra tehát akkor állítjuk a szebbnél szebb elképzeléseket, ha a magyar dolgozók pártos-hazafias képviseletéből indulunk ki, s ehhez való viszonyában, tehát függvényként fogjuk fel és kívánjuk is az anyanyelvi írásbeliség — egy minden rendű és rangú gondolatközlés — közéletiségét.

Magyarázzuk meg talán, hogy a lét határozza meg a tudatot, a demokratikus nemzetiségi közület a nemzetiség gondolatiságát? Hiszen ez a normális. Ez a szükségesség. Az is igaz azonban, hogy a strukturális feladatok betöltésére éppen az eszmeiség hívhat fel, mozgósíthat, vagyis nem volt baj sohasem, ha az irodalom megelőzte a társadalmi haladást. Ilyen értelemben meg is állapíthatnók, hogy a ma már egyoldalúnak érzett irodalomközpontúság sem volt haszontalan, sőt vele és általa forrott ki mindaz, amit ma pártunk a nemzetiségi kérdés megoldásával képvisel. Es természetesen ne csökkentünk, hanem ellenkezőleg: a közéleti haladás okos és fontos előjátékként fogjuk fel a bölcséleti-társadalomtudományi profilerősítést is lapjainkban, mint a szépirodalmi centrizmus feldúsítását, kiegészítését, korszerűsítését. Ez is előmozdítja a maga ezernyi hatásával a magyar nemzetiség szocialistává válását, éppen, csak azt tegyük mindig hozzá fejtegetéseinkhez, hogy ezt a szocialistává válást nem a gondolat absztrakcióiban, hanem az élet valóságában, materializálódva kívánjuk magunknak és magunk köré. Hiszen azt is, amit tisztán irodalmi-művészeti és tudományos keretben bővíteni, fejleszteni szeretnénk, nem gondolatilag egymás közt, hanem csak dolgozó tömegeinknek a szocialista államban viselt súlyával és szerepével, a román néppel közösen mozdíthatjuk elő, legyen az bár két lapunk témamegosztása vagy színházaink működésének összhangbahozatala, tudományos könyvkiadásunk előmozdítása vagy a nemzetiségi kutatások megszervezése meglévő országos intézményeink keretében.

József Attilával szólva „a hozzáértő, dolgozó nép okos gyülekezetében hányivetni meg száz bajunk” — ez az eszményi, a kellő, az igazi, a kommunista központúság, ehhez kell hozzáarányítanunk az írásbeliség mindig előjátékos és tovább is vivő, de mégis csak külterjes, formai-felületi, másod-valóságértékű jelrendszerét. Elünk vele, szeretjük benne magunkat, de sohasem elégíthet ki, éppen azért, mert csak annyit ér — filozófiai és szociológiai kiegészítéssel vagy anélkül —, amennyit a közéletben megvalósítani segít. Eszköz, és nem cél. Szerencsére olyan eszköz, mely a célt — nemzetiségünk szocialista közéletének tökéletesítését s állami integrációjának elősegítését — szükségképpen tudatosítja bennünk, s így a lehetőségek valóságra váltásán munkálkodhatunk vele.

Balogh Edgár

Vita a halmazelmélet elemi fokú tanításáról

1.

Visszapergetve a matematika-oktatás módszertanával kapcsolatos vita eddigi mozzanatait — amely egyébként a marosvásárhelyi *Vörös Zászló* hasábjain indult el —, megállapíthatjuk, hogy sok káros hatása volt.

Sajnos, a vita során olyan írások jelentek meg nyomtatásban, amelyek valósággal gúnyt űztek a tudományos ismeretekből. Török László boncolgatott és magyarázgatott olyan dolgokat, amelyekről — a cikkei alapján ítélve — elemi ismeretekkel sem rendelkezik.

Egétően szükség volt egy olyan cikk megjelenésére — mint a Maurer Gyuláé a *Korunk* 1969. 11. számában —, amely egész sor tudományellenes kijelentést leplez le. Ugyanez a cikk felhívja a figyelmet a szerkesztők felelősségére, sürgetve a szakreferensek szükségességét. E cikk megjelenése után feleslegesnek tartom vizsgatérni a Török László cikkeiből kirívó szakmai hiányosságok további elemzésére, csupán a vita lefolyásával kapcsolatos néhány tényt szeretnék megemlíteni.

Török László első cikke, amely a *Vörös Zászlóban* (5382) jelent meg, nemcsak a vita anyagával foglalkozik — ahol mondanivalójának alátámasztása érdekében a matematikai tételek és állítások legmesszebbmenő elferdítéseitől sem riad vissza —, hanem élesen támadja azt, aki nincs vele egy véleményen.

A *Vörös Zászló* következő számában (5383) a szerkesztőség közli Rostás Zoltán tanfelügyelő írását, bejelentve ugyanakkor, hogy ezzel a vitát lezártak tekintik. Mivel Rostás Zoltán véleménye nem egyezett az ő véleményével, Török László újabb cikket ír az *Előrébe* (6675). Az itt is megismétlődő tudományellenes fejtegetések után szükségesnek láttam, hogy a vitára visszatérjek (*Előre*, 6698). A közlés után levelet kaptam az *Előre* szerkesztőségétől, amely mélységes sajnálatát fejezi ki Török László *A semmi halmaza* című cikkének megjelenése miatt. Ugyanebből a levélből értesültem, hogy Török László újabb cikket írt az *Előrének*, de a szerkesztőség nem közölte. Erre elküldte írását a *Tanügyi Újságnak*. A szerkesztőség, látva a cikk tartalmát, személyeskedő hangvételét, közlését nem vállalta.

Miután a *Tanügyi Újság* sem volt hajlandó cikkét megjelentetni, Török László saját lapjában, az *Új Életben* (1969. 18) közli *Becszengetéskor* címmel. A személyeskedő kirohanások mellett itt is megismétel jó néhány szakmai hibát.

Befejezésként megállapíthatjuk, hogy az ilyen „viták” mélységesen ártanak a tudománynak, az iskola és az egész sajtó tekintélyének.

Weszely Tibor

2.

Megdöbbenéssel olvastam Maurer Gyula *Egy vita margójára* című cikkét (*Korunk*, 1969. 11). A szóban forgó vita nem „matematikai” volt, hanem módszertani, pedagógiai, gondolkodás-lélektani. Senki sem kérdőjelezte meg a halmazelméletet, sem azt, hogy kell-e tanítani az iskolában vagy nem, csupán a fölött vitatkoztunk, hogy az *elemi iskola első osztályában kell-e kezdeni tanítását?* Én nem halmazelméleti szakcikket írtam, hiszen annak megítélése, hogy a 6 éves gyermek szellemi képessége (elvonatkoztató képessége) meddig terjed, nem matematikai szakkérdés, hanem elsősorban gyermeklélektani, logikai, módszertani, pedagógiai. Ebben pedig vagyok annyira illetékes, mint a velem vitatkozók, mert mint orvos látom, mi az eredménye annak, hogy elhanyagolják a gyermeki pszichikumról szóló ismeretek gyakorlati felhasználását az oktatásban, a nevelőmunkában... Sok az idegbeteg gyermek, s ennek oka nemritkán az, hogy — a helytelenül megállapított tanrend és iskolai program miatt — zavart szenved az olyan értelmi tulajdonságok helyes ápolása, melyek a szervezet biológiai megérlelődésének következményei.

Mint az várható volt, a halmazelmélet tanításának vitája élénk visszhangra talált mind a szülők, mind a nevelők körében. Számos vélemény hangzott el szóban és írásban. Sajnos, ezek egy az egy arányban jelentek meg, s nem tükrözték a mellette—ellene helyes arányát. A pro és kontra vélemények többsége azonban szubjektív beállítottságú volt. A vitatkozók egy része a halmazelmélet védelmére kelt — amit nem támadott senki. Sőt, a vitát folytató Török László a halmazelméletet többször is „a modern tudomány nagy vívmánya”-ként emlegette, s csupánt azt vitatta, hogy a *6 éves gyermek megérti-e?* S amikor részletesebb vitába bocsátkozik, csak azért teszi, hogy bizonyítsa: a halmazelmélet fogalmait első elemista fokon értelmezni nem lehet.

Ennek ellenére, egyesek, mint Ötvös Vilma tanítónő, úgy vélték, hogy a cikk „támadás azok ellen, akik az oktatás magasabb színvonalra emeléséért, az új bevezetéséért harcolnak”. Cikke végén (*Vörös Zászló*, 1969. március 28.) egyenesen felszólítja az olvasókat, hogy „pedagógiai kérdésekben is csak szakemberek véleményére alapozzanak”. Következésképpen az oktatás ügye tabu, s ebbe csak azoknak van beleszólásuk, akiknek papírjuk van arról, hogy ők szakértők. (Itt másodsor vagyok kénytelen bejelenteni illetékességemet: főiskolán tanítok, mégpedig orvosi statisztikát. Sajnálom, de ezt úgy látszik, így kell! Valószínűleg Maurer Gyula is így tett, mint az a későbbiekből kiderül.)

A vita Rostás Zoltán tanfelügyelő *Korszerűség az oktatásban* című cikkével zárult (*Vörös Zászló*, 1969. március 29.), aki érvek helyett kijelentésekkel operált, azt állítva, hogy az új módszerek és eljárások azért jók, mert „egyeznek a tanterv előírásával, helyesek, teljes egészében megfelelnek a 6—7 éves gyermekek életkori sajátosságainak...”

Nyilván az ember azt várta volna, hogy ha már szakmai-matematikai síkra terelték a dolgot, bizonyítanák be, hogy ez a módszer jobb, mint a hagyományos. Matematikusok mivel bizonyíthatnának jobban, mint statisztikával? Ezt meg is kísérli Rostás Zoltán, s említett cikke végén „több ezer pedagógusról és pszichológusról” ír, akik a módszert „kikísérletezték és eredményesen alkalmazták is már”.

Az úgy a *Vörös Zászló*ban nem fejeződött be, hanem tovább folytatódott az *Előrében*, rádióban, televízióban, s a *Tanügyi Újság* is foglalkozott vele, aminek eredménye az lett, hogy az Oktatásügyi Minisztérium helyt adott a módszert ért jogos bírálatoknak, s egy éves múlt után, az 1969–70-es iskolai év elején visszavonta azt az utasítást, melynek alapján az elmúlt tanévben — megfelelő előkészítés nélkül — a halmazelméleti alapfogalmakat tanították.

Perdöntő volt a kérdésben Nicolae Oprescu, egyetemi lektor (matematikus), akadémiai kutató cikke, mely a *Tanügyi Újság*ban jelent meg (*Új és régi a kisiskolások matematikai oktatásában*, 1969. április 29. és május 6). Oprescu úgy vélekedik, hogy a módszer alkalmazása „elhamarkodott volt, a tanítókat felkészületlenül találta”, s a tanítók „a tantervből értesültek a halmazokról”. Megkérdezi, miért mondanak le a hagyományos szemléltetőeszközökről (pálcikák, golyós számológépek), amelyekkel annyi nemzedék megtanult számolni.

Oprescu alapos, mértéktartó és dokumentált cikkéből megtudjuk, hogy összesen 69 (hatvankilenc) első osztályos alanyon végezték el a kísérletet, tehát szó sincs „több ezer pedagógusról és pszichológusról”, amint azt Rostás Zoltán állította...

Erre jön a *Korunkban* Maurer Gyula, s azt állítja, hogy az ún. „matematikai vita... tárgya az a módszer, melyet a jelen tanévtől kezdődően vezettek be iskoláink első osztályában, a számfogalom kialakításában és a természetes számokkal való műveletek értelmezésében”. Maurer Gyula a *Korunkban* megkérdezi: „Csodálkozom, hogy a két lap szerkesztőségében nem támadt gyanú Török írásainak közlése előtt...”, majd „A *Vörös Zászló* és *Előre* szerkesztősége vajon nem gondolt arra, hogy mindez az Oktatásügyi Minisztérium rendelete alapján történik, s ha ezt a vita egyetlen matematikus-részvevője, Weszely Tibor, és egyetlen, első osztályosokat oktató tanítója, Ötvös Vilma támogatja, akkor valami nincs rendjén Török cikkével kapcsolatban?”

Mi más ez, mint a Rostás-féle logika hű másolata: „a módszer azért jó, mert el van rendezve”. Maurer bámulatra méltó tájékozatlanságában, szakmai elvakultságában azt hitte, hogy „vonalon” van; nem vette észre, hogy „a vonal” már rég más irányba kanyarodott.

Maurer Gyula írásában idézi cikkem néhány sorát: „...a füzet tele volt rajzolva számomra érthetetlen ábrákkal, körökkel, csillagocskákkal, négyzetekkel, görbékekkel és egyenesekkel...” Lássuk, mit ír az avatatlanságot és tájékozatlanságot Maurer szerint minden kommentárnál jobban bizonyító sorokról a matematikus N. Oprescu: „A tankönyvben nagyon sok rajz van, amely a halmazoknak pontokkal történő ábrázolását és megfeleltetését illusztrálja, s ez az egyetlen általánosítási eszköz arra, hogy a tanulók eljussanak a szám fogalmához, valamint a számtani összeadás és kivonás műveletéhez. Minden oldal tele van ilyen rajzokkal, minden gyakorlatot ily módon illusztráltak. Ez arra ösztönzi a tanítót és tanulókat is, hogy a számtanórákat alakítsák át rajzorrákká. Mire való a halmazoknak ez az egyforma, grafikus ábrázolása?”

Összegezve az elmondottakat, Maurer Gyula megváltoztatta: a) a vita tárgyát (ti. nem halmazelméleti vita folyt); a vita lefolyását (amikor úgy állította be a dolgokat, mintha az *Előrével* lezárult volna a vita, s hogy Weszely lett volna ennek egyetlen matematikus résztvevője; és b) a vita eredményét (elhallgatva, hogy a matematika tanításának vitatott módszerét elvetették).

S miután mindezt virtuális szakmai fölényének tudatában „végigcsinálta”, minősíthetetlen hangon minősít. Török Lászlót tudomány-ködösítőnek, engem pedig avatatlannak, tájékozatlannak titulál.

Orbán János

3.

Csodálkozva olvastam a *Korunkban* Maurer Gyula *Egy vita margójára* című cikkét, melyben visszatér egy lezárt vitára. Miről is van szó? Maurer Gyula állításával ellentétben az a pedagógiai eszmecsere, amely tavaly az első osztályos számtanítás módszerével kapcsolatban lezajlott, nem matematikai szakvita volt; se én, se más nem kérdőjelezte meg a halmazelméletet, senki se vitatta azt, hogy a halmazelméletet kell-e tanítani az iskolában vagy sem. A vita tárgya kezdettől fogva az volt, hogy a halmazelméleti alapfogalmak tanítását vajon az első elemiben

kell-e kezdeni vagy nem? Ezt azért hangsúlyozom, mert a cikkíró elködösítette a vita tárgyát, és általános matematikai okoskodássá duzzasztotta, holott annak megítélése, hogy a 6 éves gyermek szellemi képessége meddig terjed, nem kifejezetten matematikai szakkérdés, hanem elsősorban gyermeklélektani, logikai, pedagógiai probléma, amelyhez nemcsak a matematikusok szólhatnak hozzá. Mindazt, amit — a tanítók többsége szerint és szerintem is — az első elemisták tavaly a halmazokkal kapcsolatban nem értettek meg, Maurer Gyula az én rovásomra írja, ti, hogy én nem értettem meg. Pedig nem azt írtam, hogy az üres halmaz fogalma számomra érthetetlen, hanem azt, hogy az első elemisták számára nem világos. S ezt sem annyira én hangoztattam, mint inkább a kérdéshez hozzászóló tanítók. És nem azt mondtam — amit a cikkíró a szememre vet —, hogy „a halmazelmélet önmaga zsákutcájába jut“, hanem azt, hogy az első elemista fokon (!) jut zsákutcába, mert a gyermekek nem értik.

Isméltém, mi nem arról vitatkoztunk, hogy mi a halmazelmélet, hanem arról, hogy vajon az első elemiben kell-e kezdeni a tanítást. És ebben a vitában a szakminisztérium végül is nekünk adott igazat, vagyis azoknak, akik úgy vélték, hogy a halmazelméleti alapfogalmak tanításának az első elemiben való bevezetése elhamarkodott volt, didaktikailag nem készítették elő kellőképpen. Mivel az új módszer tavaly nem hozta meg a kívánt eredményeket, az Oktatásügyi Minisztérium a múlt nyáron — sok tanító tapasztalatát és matematikus szakvéleményét figyelembe véve — visszavonta azt a korábbi rendelkezését, melynek alapján a halmazelméleti alapfogalmakat az 1968—69-es tanévben az első elemiben tanították, s így az idei tanévben már nem tanítják. Maurer Gyula azonban mindenkit rendreutasít (a szerkesztőségeket is, melyek annak idején a vitacikkeket közölni merték), és böszön nekünk szegezi a kérdést: nem tudjuk, hogy „mindez az Oktatásügyi Minisztérium rendelete alapján történik?!“. Erre mi is megkérdezhettük tőle: mi történik? Hát Maurer Gyula nem tudja, hogy az, amiről mi vitatkoztunk — a halmazelméleti fogalmaknak az első elemiben való tanítása — már nem „történik“?

Mivel a cikkíró felhaborodott azon, hogy én hozzá mertem szólni a vitához, még egyszer szeretném megnyugtatni: nem zavartam az ő matematikai köreit, nem halmazelméleti szakkikket írtam, hanem csak az első elemisták fejében kialakítandó halmaz-fogalmakról, s ebben is a „szakmabeliek“ — tanítók, tanárok — véleményére támaszkodtam. Mindazt, amit a vita tárgyán túl a halmazelméletről írtam — amiért a cikkíró engem oly hévvel támad — matematikai és logikai szakkönyvekből vettem, s e forrásmunkák közt Anton Dumitriu *Mecanismul logic al matematicilor*, Ruzsa Imre—Urbán János *A matematika néhány filozófiai problémájáról*, *Matematikai logika* című könyvét pontosan meg is jelöltem (lásd: *Előre*, 1969. április 19). Ha ezekhez a szerzőkhöz képest Maurer Gyula továbbfejlesztette a halmazelméletet, akkor velük vitakozzék, ne velem. Az, hogy nem teljesen kikristályosodott elméletről van szó, mert „Ez idő szerint a halmazelmélet egyik axiómarendszérének ellentmondástalansága sincs bebizonyítva“ — nem az én „merész“ állításom — mint a cikkíró mondja —, hanem Ruzsa Imrée: ezt a mondatot ugyanis az ő rangos matematikai könyvéből idéztem, az oldalszám (186) megjelölésével. Nem értem, hogy ezért a „merész“ állításért miért engem marasztal el Maurer Gyula?

A cikkíró amiatt is méltatlankodik, hogy a különböző szerkesztőségekben miért „nem támadt gyanú“ az én írásaimmal kapcsolatban, hiszen ezek — szerinte — ellentétben álltak a szakemberek véleményével. Abban a buzgalmában, hogy engem szembeállítson a szakemberekkel, azt állítja, hogy a vitának csak „egyetlen matematikus résztvevője volt (Weszely Tibor) és egyetlen, első osztályosokat oktató tanítója (Ötvös Vilma)“. Ez persze nem áll! Már a vita elején megjelent Constantin Albu *Minek bonyolítani az egyszerűt?* című cikke (*Vörös Zászló*, 1969. március 13), melyben — Ötvös Vilmaival ellentétben és velem egybehangzóan — úgy véli, hogy az első elemisták szellemileg nem elég érettek a halmazelméleti alapfogalmak elsajátítására. Később megjelent Nicolae Oprescu bukaresti egyetemi lektor kétrészes elemző cikke, mégpedig a legilletékesebb szaklapban, a *Tanügyi Újságban* (1969. április 29. és 1969. május 6). Vajon Maurer Gyula nem vette észre, hogy Oprescu matematikusként és pedagógusként elemezte — mégpedig a legnagyobb tudományos elmélyültséggel és dokumentáltsággal — az első elemisták matematika-oktatásának szóban forgó problémáit? S ha észrevette, miért hallgatja el? Bizonyára azért, mert Oprescu főbb megállapításai teljesen egybehangzanak az én észrevételeimmel. Kimutatja, hogy az új matematikatanítási módszer bevezetése „elhamarkodott“ volt, a tanítókat „felkészületlenül találta“. Oprescu sok megye sok iskolájában végzett ellenőrző próba és kísérlet alapján megállapítja, hogy az új módszer

nem hozta meg a kívánt eredményeket, egyebek közt azért, mert „igen sok esetben mellőzi a gyermeket, életkora sajátosságait és lélektanát, értelmi képességeinek határait“.

Maurer Gyula, miközben úgy tesz, mintha összefoglalná az eszmecsere egész anyagát, kihagyja belőle azt, ami neki nem tetszik, elködösíti a vita tárgyát, lefo-lyását és végső következtetését. Oprescu ugyanis a tanulmány végén azt javasolja, hogy ne mondjanak le az első osztályos matematikatanítás hagyományos rendszeréről, amelynek történelme igazolta érvényességét. Mindannak értékesítésével, ami pozitív ebben a rendszerben, vezessék be az új elemeket. Vagyis a hagyományos rendszert ne mellőzzék, hanem újítsák meg, korszerűsítsék. Mint az új tantervből látszik, a minisztérium végül is erre az álláspontra helyezkedett.

Maurer Gyula szerint Weszely volt az egyetlen komoly szakember (matemati-kus), aki „jól megalapozottan, sokoldalúan szólt hozzá a vitához“. Olyan „sokol-dalúan“, hogy — a Maurertől feldicsért cikkében — elkalandozott a filozófia terü-letére is, azt állítva, hogy a marxizmus—leninizmus szerint „a tudatlanság szüli az idealizmust“ (Előre, 1969. május 11). Weszely szerint bizonyára Hegel idealiz-musát is tudatlansága szülte. De mit törődik ezzel Maurer Gyula? Szerinte Weszely cikke „jól megalapozott“ volt, s neki annyira megtetszett, hogy ennek főbb tételeit szükségesnek tartotta — fél év múlva — újra elmondani a *Korunk* hasábjain.

Végül nem hagyhatom szó nélkül Maurer Gyula cikkének befejezését, amely-ben kioktatja a szerkesztőségeket, hogy az ilyen vitákat hogyan kellene lebonyolítani, kinek, hogyan kellene szót adni, s kinek nem. Az én cikkeimet például gyanak-vással kellett volna fogadnia minden szerkesztőségnek. Szerinte ugyanis én vagyok a főbűnös abban, hogy a vita — mint írja — abban a formában, ahogyan lezajlott, „káros“ hatású volt. Maurer Gyula aggálya szerint én megijesztettem a szülőket az-zal, hogy gyermekeikre egy „önmaga zsákutcájába jutott elméletet akarnak ráerő-szakolni“. Csakhogy én ennek éppen az ellenkezőjét írtam: „Nem vonjuk kétségbe a halmazelmélet nagy jelentőségű pozitív eredményeit, s csak örvendünk annak, hogy gyermekeink az iskolába megismerik a tudomány legújabb vívmányait is. Azt sem vitatja senki, hogy a halmazelméletet kell-e tanítani az iskolában, vagy nem. Csak abban kételkednek egyesek — jómagam is — hogy vajon az első elemi-ben kell-e elkezdni?“ Vajon Maurer Gyula miért ferdíti el, amit mondtam? S vajon milyen minőségben akar eltiltani engem az írástól? Nem tudja talán, hogy a kü-lönböző hivatalos rendelkezések vagy törvények meghozását széles körű vita előzi meg, akár politikai, társadalmi, akár tudományos vagy nevelésügyi kérdésről van szó? Gyermekeink oktatása — legjobb tudomásom szerint — közügy. Véleményt mondani szabad. De mások véleményét elferdíteni — nem szabad. Még halmazel-méleti eszmefuttatás ürügyén sem.

Török László

A szerkesztőség zárszava

Sajtónk szerepének növekedéséről tanúskodik a halmazelmélet oktatásáról foly-tatott vita s különösen az a tény, hogy a minisztérium végül is visszavonta azt a ren-delkezését, amelynek alapján a halmazok tanítását már az első elemiben megkezdik. Orbán Ferenc, Török László, Weszely Tibor, Rostás Zoltán, Ötvös Vilma és mások, azzal, hogy pró és kontra szavukat hallatták a vitában, nemcsak közvetlenül a hal-mazelmélet oktatásáról szóltak, hanem a nevelés sok-sok kérdéséről, elsősorban a korszerűsítésről, a tanügy folytonos megújulásának szükségességéről. Az sem kis jelentőségű, hogy olyan fontos tantárgyról, mint a számtan, hónapokon át, több lapban is cikkeztek, s e diszciplína problémáit a közvélemény elé tárták. Említésre méltó, hogy a vitában román szerzők cikke is megjelent magyar nyelven, mialatt a román lapokban hasonló tárgyú vita folyt. Ez jól jellemzi e vita-téma országos

jelentőségét s általában a hazai magyar művelődési élet integrált voltát, szerves beilleszkedését az egész ország kulturális életébe.

Megjegyezzük azonban, hogy noha válaszcikkeikben Orbán János és Török László is hangoztatja: kizárólag pedagógiai vonatkozásban tárgyaltak a halmazelméletről, s a vitát nem tekintették matematikai természetűnek, mégis a küzdelem hevében számukra idegen területre léptek. Jobbára matematikai, matematikai-logikai kérdések feszegetéséhez is hozzáálltak, s nyomban elárulták hozzá nem értésüket. Jellemző e tekintetben Török László néhány mondata, melyben egyik tudomány fogalmait, eljárásait igyekszik alkalmazni — tévesen — más tudományban. „Először is: a halmaz fogalmát elég pontosan meg lehet határozni (tessék megnézni bármelyik lexikonban); másodsor: a halmaz nem »elsődleges« fogalom, mivelhogy a logika tudománya szerint nincs is »elsődleges« vagy másodlagos fogalom; van viszont konkrét és elvont fogalom, szűkebb és tágabb értelmű, egyedi és általános gyűjtőfogalom stb.“

Az ilyen jellegű megállapítások joggal váltottak ki rosszallást a szakemberek — matematikusok és pedagógusok — körében. Ezért szükségesnek tartottuk közölni Maurer Gyula egyetemi előadótanár cikkét, hogy a szakmai tévedéseket helyreigazítsa, s leszögezze például azt, hogy a matematikában egyes fogalmakat igenis elsődleges fogalmaknak tekintünk. Emlékeztetünk ezúttal arra is, hogy Maurer Gyula matematikusként szolt a kérdéshez, a vita szakmai vonatkozásaiban hallatta szavát s a pedagógiai problémákat csupán érintőlegesen — a vita tárgyának természetéből fakadóan — közelítette meg. Mennyiségtani megállapításai teljes mértékben helytállóak.

Nem véletlen az sem, hogy a vitázók egy része — matematikusok és tanítók — a halmazelmélet oktatása mellett érvelt. Tény ugyanis, hogy a fejlett államok többségében ma már halmazelméleti alapon tanítják a számtant. És függetlenül attól, hogy a jelenlegi tanévben visszavonták nálunk az ilyen értelmű rendelkezést, csupán idő és előkészítés kérdése, hogy mikor és milyen módon helyezik majd matematika-oktatásunkat a halmazelmélet alapjára.

Kitérünk néhány szóban a vita hangvételére, eljárásaira is. Sajnos, a „szemben álló“ felek valóban szembenállóként hadakoznak, vagdalkoznak, s olyan minősítésekhez, jelzőkhöz, hangvételhez folyamodnak, amelyek nem méltók sem a vitázókhoz, sem az ügyhöz.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy a szenvedélyesség túlzásai, a sértegetések ellenére is a disputa hasznos volt, sok kérdést tisztázott, s előbbre vitte oktatásunk további korszerűsödésének ügyét. Ezzel a szerkesztőség a vitát a maga részéről lezártnak tekinti

KORUNK

